

I MÖTET MED EN PROTESTAKTION

Makt och mobilisering för vård i landsbygd

ELIN NORDIN

Sollefteås förlossningsavdelning stängdes i februari 2017. För en stor del av invånarna i det omgivande området, Ådalen, ligger därmed närmaste förlossningsvård över två timmars bilfärd bort – med privat transport på smala skogsvägar delvis utan telefontäckning. Nedläggningen kan ses som ett exempel på flera parallella och sammanvävda utvecklingar i dagens Sverige. Förlossningsavdelningar har lagts ner i hela landet, både i landsbygder och i städer (Lund 2017), samtidigt som en försämring av servicen i Sveriges landsbygder avvecklar mindre samhällen, särskilt i inlandet och i norr (Mattmar och Holmin 2013). Media rapporterar om flera kvinnor som sedan nedläggningen i Sollefteå blivit tvungna att föda i bilen på väg till närmaste förlossningsmottagning (Carlsson Tenitskaja 2017; Bredenberg 2018) och gravida har erbjudits kurser i bilförlossning (Asplid 2017). De senaste åren har stora manifestationer som protesterar mot nedläggningen anordnats i området och situationen är uppmärksammas nationellt och internationellt. En ockupation av sjukhusets entré, BB-ockupationen, startades dagen efter att förlossningsavdelningen stängdes och pågår fortfarande – dag och natt (dock för närvarande digitalt på grund av den rådande covid-19-pandemin).

Under november och december 2017 åkte jag till Ådalen för att i mitt masteruppsatsarbete studera ådalsbornas protester och upplevelser utifrån nedskärningarna på Sollefteå sjukhus. Jag var nyfiken på orsakerna bakom protesterna och kraften i deras mobilisering. Intresset kommer ur ett personligt engagemang i jämställdhets- och landsbygdsfrågor, delvis för att jag själv är en kvinna som är född och uppvuxen i landsbygd. Mitt ursprung tillsammans med uppsatsämnet gjorde att jag av informanterna sågs (och viss mån också kände mig) som en allierad. Det var svårt att inte dras med i infor-

manternas engagemang. Jag blev väldigt tagen av kraften och gemenskapen i de lokala rörelserna och har noga fått analysera och reflektera kring känslan av solidaritet med människorna där.

Protesterna mot den stängda förlossningsavdelningen i Sollefteå involverar även protester mot nedläggningen av avdelningarna för akut kirurgi och akut ortopedi. Informanternas redogörelser relaterar ibland till samtliga nedlagda avdelningar, vilket gör det svårt att skilja de enskilda protesterna åt. Trots detta ligger fokus på förlossningsvården, i såväl min studie som i informanternas berättelser, främst eftersom Sollefteå BB blivit en symbol för Ådalens mobilisering.

Genom Maya, John, Karin, Elizabeth, Simone, Alice och Eleanor (sju av de tolv informanter som ingår i ursprungsmaterialet) kommer här ett smakprov på några av de aspekter som framkommit i studien. Fokus ligger på informanternas röster snarare än teoretiska resonemang. Diskussionen utgår dock från perspektiv kring genus, urbanitet, nyliberalism och intersektionalitet där ett etnologiskt förhållningssätt utgör tolkningsramen.

Mobilisering och centralisering i landsbygder – en nedmontering som sker ett steg i taget

Att avveckla akut och planerad sjukvård och BB/förlossning, det berör mig, och det berör dig, ända in i hjärteroten. När jag behöver akut hjälp då vill jag kunna ha den. Och det är ju liksom inte tio mil, vi pratar tjugo mil på skogsvägar.
(Karin)

Karin, en nyckelperson i motståndsrörelsen, tycker att det är skrämmande att vissa människors rätt till grundläggande service ifrågasätts. Vi träffas i hennes hus som ligger relativt centralt i Sollefteå. I vardagsrummet står Gudrun – motståndsrörelsens maskot. Gudrun är en rosaklädd docka prydd med BB-ockupationens storkmärke och hon har blivit skickad – ofta ensam med tåg – runt om i landet för att uppmärksamma Ådalens protester. Det märks att Karin är stolt över det lokala engagemanget. Men hon är också arg och frustrerad. Hon menar att vi måste göra något åt centraliseringen i samhället: ”Alla människor kan inte bo i stora städer.” Centralisering skapar generellt mindre utbud i landsbygder och större utbud i städer (Friberg 2008: 266). Urbana invånare har genom en sådan utveckling större möjligheter att välja ett annat alternativ i närheten om viss samhällsservice skulle försvinna eller försämrats, istället för att kräva förbättring av sitt lokalområde genom offentligt engagemang och demo-

kratiskt deltagande. För ett glesbefolkat område med begränsat urval är kampen för att behålla och förbättra samhällsservicen på plats mycket viktigare.

Informanterna Elizabeth och Simone bor på landsbygden ungefär en halvtimmes bilfärd utanför Sollefteå. Simone har nyligen fött deras andra barn och under intervjun vid deras köksbord håller hon barnet medan familjens hund sitter i Elizabeths knä och deras katt lägger sig till rätta i mitt. Elizabeth och Simone har i bemötandet från politiker och andra uppfattat en föreställning om att människor i landsbygder inte är i behov av samhällsservice i samma utsträckning som stadsinvånare; som att de får räkna med att inte heller ha tillgång till offentlig service såsom hälso- och sjukvård när de försakat andra bekvämligheter som staden kan erbjuda. Paret flyttade till området för några år sedan och Elizabeth upplever att servicen i och omkring Sollefteå försvinner lite i taget, med tillräckligt lång tid emellan så att ingen riktigt lägger märke till det. Bit för bit tycks beslut om centralisering forma området och får utvecklingen att verka naturlig och nödvändig genom subtila förändringar. Elizabeth och Simone diskuterar normaliseringen av centralisering och pekar ut hur dessa förändringar framställs som oundvikliga och som att det bara är en tidsfråga innan de blir verklighet. Deras uppfattning är att till och med politiker som inte verkade övertygade om att nedläggningen av förlossningsavdelningen i Sollefteå var den bästa lösningen är så påverkade av centraliseringsidén att de tror att det är det enda sättet. Elizabeth och Simone har hört politiker exemplifiera med andra platser med liknande utvecklingar och hävda att det gått bra där. Men Elizabeth och Simone menar att det bara fungerar för att människorna där blivit tvungna att anpassa sig genom att planera mer och ta mer eget ansvar.

Landsbygders och individers egna ansvar – strategier för att hantera statens tillbakadragande

Enligt Forsberg (2010: 188) förlitar sig utveckling i landsbygder oftast på just ideellt arbetande individer inom områden där staten dragit sig tillbaka. Politiker förväntar sig att lokala krafter själva ska lösa samhälleliga, strukturella problem och på egen hand driva service som vanligtvis tillhandahålls av staten (Forsberg 2010: 172). Enlund (2020: 160) beskriver utifrån detta i sin studie hur civilsamhället i Sollefteå gått från att vara folkets röst till att också tillhandahålla välfärdstjänster genom att exempelvis starta upp en medborgarkooperativ hälsocentral.

Utöver Ådalsbornas kollektiva protester och handlingar har gravida blivit

tvungna att planera för sin förlossning på ett sätt som inte tidigare behövts och inte heller är nödvändigt för personer med närmare tillgång till sådan samhällsservice. Larsson (2018) belyser i sin studie om Sollefteå BB hur nyliberala tendenser inom reproduktiv vård framhåller gravidas eget ansvar över att göra rationella val i sin riskbedömning. Informanterna jag mötte – som antingen nyligen fött barn eller snart skulle föda – hade alla individuella strategier för att hantera avsaknaden av nära förlossningsvård. Simone och Elizabeth bestämde sig för hemförlossning istället för att riskera att fastna längs vägkanten. Detta var plan A. Plan B var att tillfälligt ”migrera”, som de kallade det, till släktingar på annan ort med närmare tillgång till förlossningsvård. Plan C var att åka mot Örnsköldsviks sjukhus så fort Simone började känna av värkar och ignorera eventuella uppmaningar om att vänta. Med hjälp av egna medel och barnmorska på ideell basis kunde plan A genomföras och förlossningen gick bra.

Två andra informanter, Maya och John, deltog i en kurs om bilförlossning medan de väntade barn. Maya och John är vana vid att berätta om graviditeten, förlossningen och situationen i Sollefteå. De har tidigare bland annat blivit intervjuade av den brittiska tv-kanalen BBC och videoklippen de spelade in under färden mot förlossningen, med Maya i värkar och John körandes så snabbt han bara vågar på de slingriga vägarna, har fått internationell spridning. Om kursen i bilförlossning säger Maya: ”Man blir ju inte utbildad att förlösa i bil utan... men vi tyckte väl att... vi anmälde väl oss först och främst bara för att visa ett stöd liksom, i hela den här frågan och situationen.” Utbildningen gjorde också att Maya och John kände sig lite mer bekväma med den långa distansen till närmaste förlossningsvård. De fick bland annat lära sig att de ska packa med mycket filtar i bilen och att de inte ska klippa av navelsträngen på egen hand. Maya och John berättar att de inte var lika oroliga som andra blivande föräldrar på kursen eftersom planerat födelsedatum var satt i juni, med mildt väder och hyfsade vägförhållanden. Ett annat par på kursen skulle föda under vintern och de hade provkört sträckan mellan Sollefteå och Örnsköldsvik för att undersöka vägförhållanden och färdtid. Enligt John blev de dock inte tröstade av resan eftersom det blev snöstorm och vägförhållandena var hemska. Som Maya uttrycker ovan var deltagandet i kursen också ett ställningstagande för att visa stöd för motståndsrörelsen liksom för att öka publiciteten kring deras sak. Något som enligt Enlund (2020: 120) var en effektiv strategi då nyheten om bilförlossningskursen spreds både nationellt och internationellt, till skillnad från demonstrationerna i området.

Medial och politisk makt – förminskande av landsbygder som arena och aktör

I intervjuerna framkom att många tycker att det är märkligt att demonstrationerna i Ådalen inte har fått större uppmärksamhet:

Det var ju något som vi vart förbannade över. Hur jävla dåligt riksmidia täckte upp eller liksom rapporterade. Procentuellt så var ju det sjukt, alltså jag kan inte siffora, men sjukt stor andel av Ådalens invånare som var med [på manifestationerna] både i Kramfors och Härnösand. Om så stor andel av Uppsala skulle ha varit på Uppsalas gator så hade det varit stora rubriker, hur mycket som helst. Och det var det ju inte. (Simone)

Liksom Simone upplever Maya och John att ingen lyssnar trots deras stora ansträngningar. John påpekar att små demonstrationer i Stockholm kan bevakas i nationell media medan deras manifestation med femtontusen deltagare inte ens nämns i *Sundsvalls Tidning*. De upplever att situationen i Ådalen har blivit tystad, att politikerna hoppas på att allt kommer att glömmas bort innan nästa val (jämför Larsson 2020). Maya och John menar att nedläggningen av förlossningsvården bara är ett symptom på en brist högre upp i välfärdshanteringen, att det största problemet är att de inte kan lita på sina politiker. Detta är något som Alice instämmer i:

[...] men nu efter valet hade man blivit grundlurad. Och då, då gick det inte att vara tyst längre, för någon. Då gick ju folk man ur huse, folk var ju... det var ju femton tusen pers i Kramfors, bara en sån sak. För då var det liksom att: nå nu, ni måste ju driva med oss, vi har ju röstat på er för att ni lovade oss det här. Så folk blev ju lurade och då, då var det som att tända elden. Det var därför som det blev så stort den här gången. (Alice)

Alice, som jag träffar på sjukhusets café, är en informant som är mycket engagerad i Ådalens motståndsrörelse. Vid tidpunkten för intervjun är hon gravid och känner sig orolig för att stressen kring förlossningen ska öka risken för förlossningsdepression, något hon drabbats av tidigare. Alice uttrycker, liksom Maya och John (och samtliga deltagare i studien), misstro mot politikerna i regionen som ligger bakom beslutet att lägga ner Sollefteå BB. De känner sig lurade eftersom politikerna, som röstade igenom beslutet, innan valet hade lovat ådalsborna att inte lägga ner förlossningsvården. Många upplever också politikerna som högfärdiga; med en nedlåtande attityd låter de förstå att ådalsborna inte begriper sitt eget bästa.

Lokalt motstånd – möjligheter, meningsskapande och gemenskap

Motståndsrörelsen i Ådalen kan i likhet med den lokala kampen för att behålla hälsocentralen i Trehörningssjö, analyserad av Forsberg (2010), tolkas som ett resultat av frånvaron av aktiv landsbygdspolitik. Befolkningen tvingas agera eftersom ingen annan gör det och mycket ansvar läggs på enskilda individer. Deltagarna i Forsbergs (2010) studie om Trehörningssjö är trötta på det påtvingade personliga ansvaret att organisera sådant som urbana invånare erbjuds av samhället. Samtidigt skapar det en känsla av stolthet att deras ansträngningar stärker lokalsamhället; det lokala engagemanget är ett verktyg och samtidigt ett mål i sig själv (Forsberg 2010: 171). En liknande tendens finns i Ådalen. Många av studiens informanter menar att BB-ockupationen och motståndsrörelsen inte bara är viktiga för sakens skull utan också för att de erbjuder invånarna en möjlighet att känna sig värdefulla och som en del av något större. Flera informanter talar om kraften i mobiliseringen och hur det har fört samman folket i Ådalen liksom att det har fått människor att känna meningsfullhet. Maya berättar hur en man använt engagemanget i BB-ockupationen för att kanalisera sin frustration. Han hade skrivit på Facebook om hur upprörd han känt sig och hur han för att hantera detta hade bokat in sig på åtta nattpass på ockupationen och att detta fått honom att känna sig mycket bättre.

Lokalbefolkningen måste dock agera enligt särskilda regler i sitt motstånd, de kan kämpa för sin sak men måste göra det på ”rätt sätt” (Forsberg 2010: 127). Landsbygdens kamp balanserar konstant mellan att vara en motkraft till etablissemang och att vara institutionaliserad, och därmed få sitt perspektiv förminskat genom byråkratiska och ekonomiska tolkningsramar (Forsberg 2010: 127, 170). Då rörelsen utmanar en politisk och administrativ struktur där det inte alltid är tydligt var makten ligger och vem som hållas ansvarig kan det också vara svårt att definiera vem eller vad det är den lokala rörelsen kämpar mot (Forsbergs 2010: 171).

Det lokala motståndet kan också förstås utifrån ojämlikhet mellan kvinnor, skymd bakom en normativ syn på femininitet liksom en retorik om universellt systerskap som osynliggör särskilda förhållanden för kvinnor, exempelvis i landsbygder, i jämställdhetsdiskussioner (jämför de los Reyes med flera 2005: 47). Samtidigt som kvinnors specifika erfarenheter av ruralitet döljs genom att rurala områden ofta ses som manliga domäner. Utifrån detta går det att tala om en form av dubbelt förtryck – både från den egna gruppen och av majoritetssamhället (se de los Reyes med flera 2005: 24). Det är därför skillnad mellan rurala kvinnors politiska kamp jämfört med huvudströmningar inom kvinnorrörelsen (Rönblom 1996; Little 2002).

Samhälleligt engagemang i landsbygder kommer oftast ur lokala behov. Kvinnor i landsbygder kräver generellt inte stora strukturella förändringar eller att begränsa mäns makt i samhället, deras mål är snarare att förbättra livskvaliteten för alla som bor i närområdet (Rönblom 1996). Samtidigt utmanar kvinnors mobilisering i den mansdominerade miljön i landsbygder maktstrukturer, liksom de utmanar traditionella föreställningar om femininet och ruralitet (Forsberg 2010: 100). Detta genom att kampen att rädda bygden erbjuder nya politiska uttryck och handlingsutrymmen (Forsberg 2010: 93).

Eleanor har arbetat som läkare på Sollefteås kvinnoklinik under många år. Hon brinner för motståndsrörelsen och även om hon tycks arg, besviken och oroad över situationen på sjukhuset lyfter hon också många av de positiva sidor som motståndet fört med sig. Efter intervjun på hennes arbetsrum visar hon ett videoklipp från en av manifestationerna mot nedläggningen som hon deltagit i och hon rörs till tårar av engagemanget och gemenskapen som visas. Jag blir också rörd, såväl av kraften och stämningen i klippet som av Eleanors starka känslor för rörelsen. Hennes ord får avsluta denna text:

Vi kan vara tacksamma för hela den här förändringen i samhället. Det har visat att människor var inte sig själva närmast, utan de hade ett samhällsansvar och en önskan att slå sig ihop och gemensamt kämpa. Det hade inte vi vetat om annars. [...] Och även om inte vi lyckas nu med våra protester och kamp, så har det här visat en sida hos människor som är något väldigt positivt. [...] det är något väldigt upplyftande med det menar jag. Att människor faktiskt bryr sig. (Eleanor)

Referenser

OTRYCKTA KÄLLOR:

Författarens intervjuer

9 november 2017: Alice.

10 november 2017: Karin.

10 november 2017: Maya och John.

15 november 2017: Simone och Elizabeth.

15 november 2017: Eleanor.

TRYCKTA KÄLLOR:

Asplid, Åsa (2017) Här får de kurs i bilförlossning. *Expressen* 2 februari 2017.

Bredenberg, Felicia (2018) Sandra från Sollefteå började föda på grusväg. *Expressen* 25 juni 2018.

Carlsson Tenitskaja, Alexandra (2017) Emma 22, tvingades föda sitt barn i bilen. *Aftonbladet* 24 februari 2017.

de los Reyes, Paulina, Molina, Irene och Mulinari, Diana (red) (2005) *Maktens (o)lika förkländnader: kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

Enlund, Desirée (2020) *Contentious countrysides: social movements reworking and resisting public healthcare restructuring in rural Sweden*. Diss. Umeå: Umeå universitet.

Forsberg, Anette (2010) *Kamp för bygden: en etnologisk studie av lokalt utvecklingsarbete*. Diss. Umeå universitet: Institutionen för kultur- och medievetenskaper.

Friberg, Tora (2008) Det uppsplittrade rummet: regionförstoring i ett genusperspektiv. Andersson, Frida, Ek, Richard och Molina, Irene (red) *Regionalpolitikens geografi*. Malmö: Studentlitteratur.

Larsson, Emelie (2018) (De)politicising pregnancy-related risk: gender and power in media reporting of a maternity ward closure. *Health, Risk & Society* 20(5-6): 227-240.

Larsson, Emelie (2020) Doing distance: expectant parents' experiences of risk following a maternity ward closure. *Rural Society* 29(1): 16-29.

Little, Jo (2002) *Gender and rural geography: identity, sexuality and power in the countryside*. London och New York: Routledge.

Lund, Jörgen (2017) Barnmorskor larmar om nationell BB-kris. *ETC* 8 februari 2017.

Mattmar, Ulf och Holmin, Maria (2013). Avfolkningsbygderna en långsam katastrof. *Sveriges Television* 20 januari 2013.

Rönblom, Malin (1996) Kvinnors organisering i glesbygd - resurs eller utmaning? Månsson, Hans (red) *Med periferin i centrum: om landsbygden som motor i en långsiktig hållbar utveckling*. Östersund: Glesbygdsverket.

Elin Nordin

Doktorand i etnologi, Umeå universitet

E-post: elin.nordin@umu.se